

Прагматичні проблеми перекладу риторичних запитань

Сучасне мовознавство займається вивченням складних питань, серед яких важливе місце займають власне проблеми перекладу. Проблема питальності є однією з центральних у сучасній лінгвістиці. Актуальність розвідки полягає у тому, що незважаючи на важливість цієї теми, прагматичні аспекти питального речення, зокрема його переклад, залишаються на сьогодні ще маловивченими. Прагматичні проблеми перекладу виникають у зв'язку з неправильним розумінням перекладачем намірів автора викликати у реципієнта певну реакцію. Дослідження становить великий не лише теоретичний, але й практичний інтерес для граматики англійської й української мов та теорії і практики перекладу, адже переклад таких речень у прагматичному аспекті тісно пов'язаний з їх граматичною будовою, яка несе додаткові прагматичні значення, не виражені іншими мовними засобами [1, с. 347]. Метою дослідження є окреслення проблем, які пов'язані з перекладом англійських риторичних питань засобами української мови з огляду на їх прагмалінгвальні характеристики.

Прагматичне значення є ознакою кожного речення, яке, як одиниця синтаксису, без нього речення не існує. Так, риторичне питання, що поєднує прагматичні значення питання і ствердження, є ввічливою формою вираження думок мовця. До прагматичних проблем перекладу належать проблеми, пов'язані з відтворенням комунікативної інтенції автора оригіналу, прагматичних характеристик оригіналу та врахуванням чинника адресата при перекладі.

Для адекватної передачі комунікативної інтенції автора оригіналу перекладачу у процесі перекладу нерідко доводиться застосовувати прагматичну адаптацію вихідного тексту. Така необхідність викликана передусім різницею у характері та обсязі знань адресатів оригіналу і перекладу та пов'язана зі специфічністю організації мовленнєвого спілкування у різних лінгвокультурних спільнотах. Одним із проявів такої специфічності є широке використання у спілкуванні непрямих мовленнєвих актів – висловлювань, пропозиційний та іллокутивний зміст яких не збігається [2, с. 12].

Як засвідчив матеріал дослідження, при перекладі риторичних питань речення із структурою риторичного питання зазнають таких прагматичних трансформацій.

1. Один непрямий мовленнєвий акт може замінюватись іншим непрямим з тією ж іллокутивною силою, наприклад:

In the name of common decency, Harry, will you remember that you are a gentleman and not a coster on Hamstead Heath on Bank Holiday? Would you dream of behaving like this in London? [48, с. 67]. – *Гаррі, будьте любезні до вас, поведіть себе пристойніше! Не забувайте, що ви джентльмен, а не вуличний торговець на недільному пікніку в Гемстед-Гіс! Хіба ж ви стали б отаке витворяти в Лондоні?* [45, с. 62].

У поданому прикладі, перше англійське речення вжите у функції непрямого директиву-докору, а українське – у функції прямого директиву із застосуванням формальної негативації у перекладі. Друге ж англійське речення виражене непрямим констативом, а українське – риторичним питанням, за для підсилення значення, яке має це речення.

2. Серед прагматичних трансформацій, пов'язаних з непрямыми квеситивами зі структурою спеціального питання, спостерігаємо заміну одного непрямого мовленнєвого акту іншим непрямим з дещо іншою іллокутивною силою, наприклад:

She will expect you to marry, Harry: a doctor ought to marry. – What has she got to do with it? [48, с. 75]. – *Звісно вона захоче, щоб ви одружилися, Гаррі. Лікареві слід бути одруженим. – А яке їй діло?* [45, с. 73].

Аналізоване англійське речення виражає риторичне питання, а українське – непрямий емфатичний констатив з додаванням емфатичної частки *a* в українській мові.

Наступний приклад характеризується відтворенням англійського риторичне питання українським риторичне питанням з додаванням емфатичної частки *ж*.

What more can I say than this? [48, с. 83]. – *Що ж я можу сказати більше за це?* [45, с. 80].

У 11,1% прикладів англійський мовленнєвий акт, що є риторичним питанням, відтворюється українським композитним мовленнєвим актом з іллокуцією емфатичного констатива, що есплікується наявністю двох риторичних питань у межах однієї питальної пропозиції. Наприклад: *What have we done to have that happen to us?* [48, с. 95]. – *За що нас спіткало таке лихо, що ми такого зробили?* [45, с. 93].

3. Заміна непрямого мовленнєвого акту іншим непрямим з тією ж іллокутивною силою, як-от:

How are they to know that you are well-connected if you don't show it by you manners? [47, с. 24]. – *Звідки їм знати про ваші зв'язки у вищому світі, якщо цього не видно з ваших манер?* [41, с. 21].

У наступному прикладі англійське речення, що виступає риторичним питанням, перекладається відповідним риторичним питанням, яке, є, власне, емфатичним констативом, оскільки невідповідність смислу інфінітива *знати* та питального слова *звідки* є лексико-семантичним індикатором констативного значення.

How do you know that we shall ever meet again? [47, с. 47]. – *Звідки ви знаєте що ми ще колись зустрінемося?* [41, с. 45];

How could a car crash kill Lily an' James Potter? It's an outrage! A scandal! [47, с. 65]. – *Як си могли Лілі та Джеймс Поттери загинути в автокатастрофі? Отямитися не можу! Яке неподобство!* [41, с. 62].

Подане вище англійське речення, що виражає риторичне питання, відповідає аналогічному типу мовленнєвого акту в українському реченні.

4. Заміна непрямого мовленнєвого акту прямим з тією ж іллокутивною силою:

What does it matter if he gets what he is after? [48, с. 124]. – *Ну то й що? Аби йому тільки свого домогтися?* [45, с. 122].

Англійське речення вжите у непрямому емпатичному констативі, у той час, як українське речення є комплексним мовленнєвим актом, компонентами якого є допоміжний непрямий мовленнєвий акт, виражений риторичним питанням і головний мовленнєвий акт виражений непрямим директивом.

Прагматичний зміст питальних речень, що мають структуру розділового питання, залежить, передусім, від їх інтонаційного контура. Слід відзначити, що власне питальну функцію такі висловлювання виконують лише при висхідному тоні у кінці речення. При нисхідному тоні вони слугують увічливою формою вираження мовленнєвого акту повідомлення.

Непрямі мовленнєві акти з пропозицією квеситива, що мають структуру розділового питання зазнають при перекладі заміни непрямого мовленнєвого акту іншим непрямим з дещо іншою іллокутивною силою:

Hagrid grinned at Harry. "Told yeh, didn't I"? [47, с. 134]. – *Хіба я не казав тобі? – усміхнувся Гегрід до Гаррі* [41, с. 132].

В поданому прикладі англійський мовленнєвий акт є непрямим констативом-квеситивом, що виражений еліптичним розділовим питанням, відтворюється українським емпатичним констативом, вираженим риторичним питанням. Відтак, відбувається синтаксична заміна одного виду мовленнєвого акту іншим у межах одного й того ж типу.

Отже, прагматичне транспонування пропозицій квеситива у непрямі мовленнєві акти має мовноспецифічний характер і вимагає врахування при перекладі комунікативно-інтенційного змісту висловлювання для забезпечення прагматичної рівноцінності пропозицій мов оригіналу і перекладу. Перспектива дослідження засобів вираження непрямих мовленнєвих актів при перекладі полягає в подальшому вивченні набору прагматичних трансформацій та причин, що зумовлюють їх використання.

Література

1. Карабан В.І. Переклад з української мови на англійську мову / В.І. Карабан, Дж. Мейс. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2003. – 608 с.
2. Лисенкова Н.Н. Псевдоопросительные высказывания в английской разговорной речи / Н.Н. Лисенкова: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Одес. гос. ун-т. – Одесса, 1989. – 16 с.
3. Ролінг Дж.К. Гаррі Поттер і філософський камінь / Перекл. В. Морозова за ред. П. Тарашука. – К.: А-Ба-Ба-Га-Ла-Ма-Га, 2004. – 318 с.
4. Шоу Б. Будинки вдівця. Учень Диявола: П'єси / Пер. з англ. В. Владка; М. Овруцької. – К.: Державне видавництво художньої літератури, 1956. – 226 с.
5. Rawling J.K. Harry Potter and the Philosopher's Stone / J.K. Rowling. – London, Bloomsbury, 1999. – 223 p.
6. Shaw B. Widower's Houses; Mrs Warren's Profession / B. Shaw. – М.: Foreign Languages Publishing House, 1950. – 372 p.